

UNITAT

1

LECTURA » *Què és un mite* ■ ■ ■

LITERATURA » La Renaixença (1833-1890), entre el Romanticisme i el Realisme ■ ■ ■

LLENGUA I SOCIETAT » Les varietats dialectals de la llengua ■ ■

GRAMÀTICA » La predicació verbal ■ ■

REPÀS D'ORTOGRAFIA » L'accentuació ■ ■

Preparem la lectura

1. Fixeu-vos en la il·lustració d'aquesta pàgina i responeu: a) Quin mite de la cultura grega representa? b) Qui és el portador del foc? D'on l'ha aconseguit? d) Qui representa el personatge ajagut a terra?
2. Un mite és una narració de ficció. Però què diferencia els mites de les altres narracions, com les rondalles o les llegendes? Podem conèixer el pensament o la ideologia de les cultures antigues a través de la seva mitologia?
3. Entre tota la classe, establiu el rànquing dels cinc o sis mites de l'antiguitat que coneixeu més bé.
4. Definiu les tres accepcions de la paraula *mite* a partir d'aquests exemples: a) Cada cultura té els seus mites. b) El mite de la joventut eterna. c) Elvis Presley és un mite del rock.

» LECTURA

Què és un mite

La lectura següent, titulada «Què és un mite», és un fragment del pròleg que introdueix el llibre *Relats de mitologia. Herois i déus*, de Maria Àngels Anglada, escrit per l'estudiós Roger Cònsul.

Un **pròleg** és un escrit que precedeix el cos d'una obra literària, científica o assagística, i que té com a objectiu presentar-la al públic i facilitar-ne la lectura. L'autor del pròleg sol ser una persona erudita que ha aprofundit en el coneixement de l'obra i en fa una ressenya en què destaca les característiques i els mèrits, el context en què va ser creada, la trajectòria històrica i la influència que ha tingut i, també, la rellevància de l'autor.

Els pròlegs pertanyen al gènere literari de l'**assaig**, ja que són articles d'aproximació i reflexió amb un objectiu didàctic i divulgatiu.

VOCABULARI

tità *m.* En la mitologia grega, nom de cadascun dels sis fills d'Urà (divinitat del cel) i Gea (divinitat de la terra).

Permeteu-me començar com comencen els mites: temps era temps, en nits de lluna plena, quan encara no s'entreveien els límits de la terra i el cel, quan els déus i els homes vivien junts, va viure prop de l'actual Grècia una criatura gegantina, fill dels **Titans**, al qual van posar el nom de Prometeu. Un dia Prometeu va robar el foc sagrat dels déus per donar-lo als homes, i amb aquest regal, el domini del foc, es va voler simbolitzar la distinció de la raça humana per sobre de les altres espècies i el naixement d'una nova qualitat humana, la intel·ligència.

Gràcies al foc, els homes van ser capaços de multiplicar les seves capacitats: van poder fabricar eines que van permetre treballar millor els conreus del camp, van construir habitatges millors i van aprendre a menjar més bé. La història,

La caiguda dels titans (1637), de Peter Paul Rubens.

però, no s'acaba aquí: la mateixa intel·ligència també va dur-los, als homes, la capacitat de fer-se preguntes: «d'on venim?», «què hi fem, al món?», «com és que pensem?», «com s'ha format el món?», «qui l'ha fet?»... I no tan sols la capacitat de preguntar-se, també la de mirar de respondre tots els interrogants a partir de l'observació.

Les primeres respostes, les més elementals, van arribar després de posar-hi molta imaginació i, de bon començament, les van acompanyar amb tocs de màgia i superstició. D'aquest primer estadi en diem pensament mític. No va ser fins molts anys més tard que les respostes van començar a tenir criteris racionals i lògics, a partir d'estudis i comprovacions: el pensament racional.

Tornem, però, a Prometeu. Com s'ha dit i explica la seva llegenda, va ser ell qui va donar als homes l'empenta necessària perquè el gènere humà comencés a voler explicar el món que l'envoltava, iniciant-se així en la cursa del saber, que encara correm. Primer a través del pensament mític, després a cavall del pensament racional.

Característiques dels mites

Un mite s'assembla molt a un conte o a una llegenda, i és així perquè els mites, els contes i les llegendes són narracions de ficció sovint plenes de fantasia. Però no és el mateix el conte de la Ventafocs o de la Caputxeta Vermella que les històries de la guerra de Troia, la llegenda de Sant Jordi o el mite de Teseu i el Minotaure. Provem d'entendre en què difereixen.

El que és específic dels mites, grecs i universals, és la seva voluntat d'explicar els orígens del món i trobar una resposta per saber de quina manera va començar tot a partir del no-res. D'aquests esforços d'explicació se'n diuen **cosmogonies**, i són històries que narren el naixement i la vida dels déus, la separació de la llum i les tenebres, la formació de la terra, la dels oceans...

Ara bé, no tots els mites són cosmogonies; n'hi ha que senzillament relaten fets passats, foscos i mig oblidats, com la guerra de Troia per exemple, o el retorn dels seus protagonistes a casa. (L'arqueologia moderna, amb el descobriment de ciutats antigues com Troia o Micenes, va demostrar que molts d'aquests mites es basen en fets reals.) Uns altres parlen de migracions dels pobles, de l'origen i fundació d'algunes ciutats, de l'**estirp** de famílies antigues o de desastres ecològics. Finalment, també hi ha mites que, apropant-se a les llegendes, s'interessen directament per l'ésser humà i volen ser una mena de codi universal de bon comportament. Són els mites que relaten històries i que es converteixen en exemples i models a imitar. Una diferència cabdal entre mites, contes i llegendes és que els protagonistes dels mites són els déus i els herois.

Una altra característica dels mites antics és que no tenen un autor únic i concret. En el terreny dels mites no hi ha autors com els germans Grimm, La Fontaine, Andersen o Quim Monzó. Els mites neixen a partir de narracions orals que passen de generació en generació, que ja explicaven els ancians i els sacerdots de les tribus primitives i que han perdurat al llarg dels anys passant de pares a fills, de fills a nets i de territori en territori. Tot al llarg d'aquest procés, la narració inicial d'un mite s'arriba a modificar tant que acaba sent, finalment, la creació de

Representació del mite de Teseu i el Minotaure en un gerro de l'antiga Grècia.

VOCABULARI

cosmogonia *f.* Doctrina de caràcter mític, religiós, filosòfic o, en general, de caràcter precientífic sobre l'origen i la formació de l'univers.

estirp *f.* Origen d'un llinatge.

Escena d'un capítol de la sèrie *Joc de trons*, basada en les novel·les de George R. R. Martin, amb l'actriu Emilia Clarke en el paper de Daenerys Targaryen.

tota una societat. Els experts diuen que una característica dels mites és que reflecteixen una manera de veure el món, la de tot un poble. Aquesta «autoria col·lectiva» fa que, sovint, hi hagi versions diferents d'un mateix mite.

I ara podem preguntar-nos: com és que aquestes narracions, essent tan fantàstiques, han interessat sempre tant i a tothom? Heu de pensar que els mites clàssics tenen tots els ingredients d'una sèrie de televisió d'èxit: l'acció és trepidant, hi ha amor i guerra, sang i amicitia, morts i naixements gloriosos, i tafaneries dels déus. Són històries humanes plenes de sentiments, emocions i aventures. És cert que bona part dels seus protagonistes llueixen virtuts extraordinàries, però també hi apareixen monstres horribles i apunts de fantasia com un recurs per impressionar.

Un dels elements al qual els **antropòlegs** han posat més l'accent diu que els mites són portadors de la ideologia d'una societat. És a dir, a diferència d'altres narracions de ficció, els mites ens permeten estudiar de manera més acurada com eren les societats antigues. Per exemple, els mites ens ofereixen molts exemples de què pensaven els grecs amb relació a la política, a la moral i sobretot a les pautes de bon comportament: la manera de viure, les bones maneres a taula i en el vestir, ensenyances sobre subsistència, sobre la vida privada i pública, sobre la higiene o el bon ús de la llengua.

Les societats de l'època **arcaica** que van veure aparèixer els antics mites se'ls creien de bona fe. Mantenien una fe cega en l'herència de la tradició i la llei dels avantpassats. La tradició era sagrada i, per fantàstica que fos, no es plantejaven que no fos certa. Hi ajudaven, és clar, la ignorància, el desconeixement i la por de càstigs i desastres naturals si «l'ordre antic» es trencava. En resum, eren encara lluny del pensament racional, creien en la màgia i en la superstició, no es plantejaven la seva possible falsedat ni tampoc no podien concebre els mites com una interpretació simbòlica. L'inici de la interpretació **simbòlica** dels mites serà, en el decurs del temps, el primer estadi evolutiu del pensament mític al pensament racional que va tenir lloc a les terres de la Grècia clàssica.

ROGER CÒNSUL: Pròleg de *Relats de mitologia. Herois i déus*, de Maria Àngels Anglada.

VOCABULARI

antropòleg -òga *m. i f.* Persona que estudia la cultura humana des dels seus orígens.

arcaic -a *adj.* Dit de la fase inicial d'un procés natural o històric.

simbòlic -a *adj.* Que expressa o significa alguna cosa per mitjà de símbols.

» ACTIVITATS

Comprensió i anàlisi del text

1. El títol de la lectura permet que el lector interpreti que es tracta d'un text...

- a) instructiu. c) explicatiu.
- b) argumentatiu. d) predictiu.

2. Si haguessis de posar un títol a la primera part de la lectura (els quatre primers paràgrafs), quin triaries?

- a) Prometeu roba el foc sagrat dels déus
- b) Una aproximació als mites: el mite de Prometeu
- c) El pensament mític i el pensament racional
- d) El naixement d'una nova capacitat humana

3. Prometeu és un personatge mitològic complex. Tria els dos trets que millor el defineixen:

- a) És un filantrop, un benefactor de la humanitat.
- b) És un egocèntric, es considera el centre de l'univers.
- c) És un reaccionari, va contra el progrés.
- d) És un rebel, no té por de desafiar els déus.

4. El mite de Prometeu simbolitza alhora el progrés tècnic i el progrés intel·lectual. Segons el text, en què es concreta cadascun?

5. Indica quines de les afirmacions següents apareixen en el text de la lectura:

- a) El pensament mític va donar respostes imaginatives a preguntes transcendents com ara l'origen de l'univers o el sentit de l'existència humana.
- b) El pensament racional va abolir els mites de les cultures arcaiques.
- c) El mite de Prometeu simbolitza el naixement de la intel·ligència humana i la superioritat dels humans respecte a qualsevol altra espècie.
- d) Les cosmogonies són teories sobre l'origen de l'univers elaborades pel pensament racional.
- e) Alguns mites constitueixen una mena de codi universal de bon comportament humà i esdevenen exemples o models a imitar.

f) Les societats de l'època arcaica ja es plantejaven la possible falsedat dels mites i els conceben com una mera interpretació simbòlica de la realitat.

g) Els mites són el resultat d'una llarga tradició que es va transmetre oralment de generació en generació durant segles.

6. En la primera part de la lectura l'autor diferencia dos estadis en el procés del coneixement humà. Anomena'ls i explica en què es fonamenta cadascun.

7. Completa aquest esquema de les característiques generals dels mites:

Característiques generals dels mites

1. Temes principals
 - Orígens del ■
 - Històries d'un ■
 - Models de ■
2. Protagonistes
 - ■
3. Autoria
 - ■
4. Ideologia
 - Reflecteixen ■
5. Interpretació
 - Literal en l'època ■ (pensament ■)
 - Simbòlica a partir de la ■ (pensament ■)

8. Com explica l'autor que els mites hagin interessat sempre a tothom?

9. Completa la definició de mite amb les paraules següents: *narració, protagonitzada, temps, situació, diví, personatges, heroic, social, concepte, filosòfic, simbòlica*.

mite m. MIT. ■ meravellosa ■ fora del ■ històric i ■ per ■ de caràcter ■ o ■ que expressa, d'una manera ■, un ■ religiós, ■ o ■.

10. Destaca tres frases o tres idees de la lectura que hagin despertat el teu interès per alguna raó. Després, redacta un text breu en què expliquis el motiu pel qual les has triat.

Paraules i expressions

11. Quin podria ser el sinònim de la paraula *tocs* en la frase «les van acompanyar amb tocs de màgia i superstició»?

- a) campanades
- b) contactes
- c) pinzellades
- d) frecs

12. La cosmogonia grega defensava l'existència del caos, del qual hauria sorgit el cosmos. Relaciona cada una de les definicions següents amb els termes *caos* i *cosmos*.

- a) Sistema ordenat i harmònic.
- b) Univers, concebut com un tot ordenat.
- c) Estat de confusió dels elements que hauria precedit l'organització del món.
- d) Confusió i desordre complet.

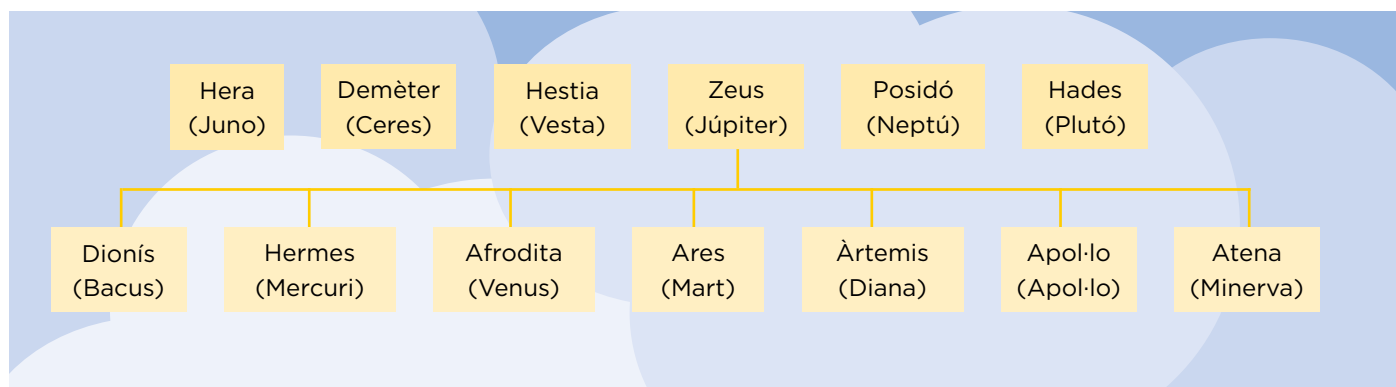
13. La paraula *codi* és polisèmica, és a dir, adquireix diversos significats en funció del context en què s'utilitzi. Explica el sentit que té en cadascuna d'aquestes expressions:

- a) codi moral
- b) codi penal
- c) codi de circulació
- d) codi genètic
- e) codi lingüístic
- f) codi de barres

Expressió escrita

16. Repartiu-vos les divinitats de l'esquema i redacteu una nota explicativa en què exposeu qui són i amb quina insígnia s'identifiquen. Trobareu una il·lustració de les divinitats i un model de nota explicativa en l'espai personal del web www.barcanova.cat.

14. La paraula *fe* ha donat lloc a diverses frases fetes i locucions, com, per exemple, les següents:

- **Tenir fe (cega) en una persona o en una cosa:** creure-hi fermament, confiar-hi.
- **Ser digne de fe:** merèixer ser cregut.
- **Donar fe d'algun fet o alguna circumstància:** fer constar, certificar, assegurar.
- **Anar o obrar de bona fe:** procedir amb bona intenció, sense malícia.
- **Fe de vida:** certificat que acredita que una persona viu.
- **Fe d'errates:** llista de les errates d'un llibre.

Utilitza aquestes expressions en les frases següents:

- a) El malalt està molt tranquil perquè en la cirurgia.
- b) La notària dels acords presos a l'assemblea.
- c) Per acceptar l'herència, calia presentar la .
- d) Aquest home no menteix, és .
- e) Es van enfadar amb mi, però t'asseguro que jo .
- f) Al principi del llibre hi havia la .

Expressió oral

15. Explica breument davant la classe un relat de la mitologia grega o romana i acompanya la intervenció oral amb una seqüència d'imatges que il·lustrin la història del text. Trobaràs informació en l'espai personal del web www.barcanova.cat.

» LITERATURA

1. La Renaixença (1833-1890), entre el Romanticisme i el Realisme

1.1. El llegat del segle XVIII

El segle XVIII és anomenat el segle de la **Il·lustració** o el **segle de les llums** perquè va canviar la manera de veure el món. La **raó** i la **ciència** van esdevenir les bases del coneixement i els conceptes de **llibertat** i **drets ciutadans** es van anar imposant en el terreny polític i social. En l'àmbit de les arts hi predominà el **Neoclassicisme**, amb els valors de l'**ordre** i l'**harmonia**.

Les revolucions

A finals del segle XVIII es van produir dos fets que marquen l'inici de l'**edat contemporània**: la Revolució Industrial (entre el 1760 i el 1830 a la Gran Bretanya) i la Revolució Francesa (1789).

La **Revolució Industrial** va significar la fi de les relacions gairebé feudals entre els propietaris i els treballadors. Es van establir les relacions laborals del **sistema capitalista** i van néixer dues noves classes socials: la **burguesia** i la **classe obrera** (o proletariat). La burgesia, poderosa econòmicament, anava guanyant poder polític, mentre que la classe obrera es va començar a organitzar per millorar les seves condicions laborals.

La **Revolució Francesa** va ser una aixecament contra l'**Antic Règim**, basat en el poder del rei, la noblesa i l'Església. Arran d'aquest fet, van néixer els nous **estats liberals** europeus, regits per **constitucions** i **sistemes parlamentaris**.

1.2. El segle XIX, entre el Romanticisme i el Realisme

A finals del segle XVIII va sorgir el **Romanticisme**, moviment que reivindicava l'**espontaneïtat**, la **imaginació** i els **sentiments**. Durant la segona meitat del segle XIX, però, va tenir lloc un nou gir a favor de la **realitat social**, la **ciència** i el **pragmatisme**. Aquest fet va representar l'inici del **Realisme**.

La nena obrera (1882), de Joan Planella, és una denúncia de l'explotació infantil durant la Revolució Industrial.

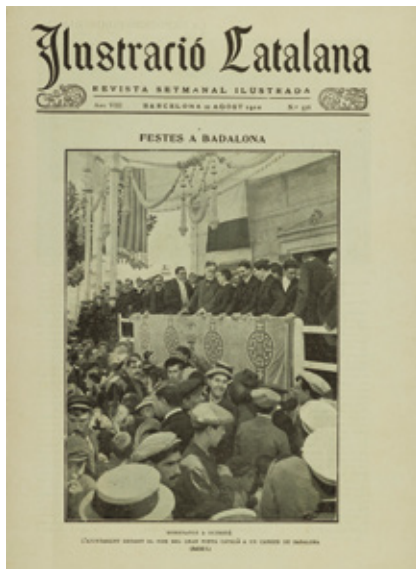
Les espigoladores (1857), de Jean-François Millet, mostra el treball al camp segons l'estètica del Realisme.

1.3. El moviment de la Renaixença

La **Renaixença** va ser un moviment cultural i polític que es va desenvolupar al llarg del segle XIX a Catalunya, el País Valencià i les illes Balears. Tenia com a objectiu fer ressorgir els **trets culturals i d'identitat** propis, molt malmesos d'ençà del triomf de Felip V de Borbó en la **guerra de Successió** (1700-1714).

La derrota en la guerra va comportar l'aplicació dels **decrets de Nova Planta** als territoris de la Corona d'Aragó (Catalunya, el País Valencià i Aragó) i, per tant, la supressió de les lleis i les institucions pròpies, vigents des de l'edat mitjana. També es va imposar per llei l'**ús del castellà** a l'administració, a l'ensenyament i en totes les activitats públiques. La població va mantenir viu l'ús del català, tot i que en l'àmbit de l'alta cultura la llengua catalana ja era considerada, a principis del segle XIX, una llengua «morta per a la república de les lletres».

Portada de la revista *Il·lustració Catalana*.

El programa de la Renaixença

Els promotors de la Renaixença tenien com a **objectiu normalitzar** la situació de la llengua catalana de manera que no fos únicament d'ús popular, sinó també la llengua de la **literatura** i la **cultura**. Per aconseguir-ho, calia treballar en els àmbits següents:

- Divulgar la història i la literatura de l'**edat mitjana**.
- Recollir i divulgar la **literatura popular**.
- Promoure l'**activitat literària** en tots els gèneres.
- Potenciar la presència de la **llengua catalana** en diaris i revistes i en obres de ciència i de divulgació.
- Dotar el català de **normes gramaticals i lèxiques** perquè esdevingués una llengua moderna.
- Crear institucions culturals que potenciessin l'**activitat científica**.

Tres moments emblemàtics de la Renaixença

Al llarg de la Renaixença hi va haver tres moments que representen l'inici, el desenvolupament i el punt culminant del moviment:

- La publicació del poema **La Pàtria** (1833), de **Bonaventura Carles Aribau**, que recull els principis bàsics de la Renaixença: expressa l'**enyorança** d'aquell que ha de viure lluny del seu país, exalta el valor de la **llengua pròpia**, que identifica amb la pàtria, i **en defensa l'ús** amb arguments històrics i sentimentals.
- La instauració dels **Jocs Florals** (1859). El lema dels Jocs era «**Pàtria, Fe, Amor**» i s'atorgaven tres guardons: l'**englantina d'or** per al millor poema patriòtic, la **viola d'or i argent** per al millor poema religiós i la **flor natural** per al millor poema d'amor. El poeta que guanyava els tres premis era proclamat **Mestre en Gai Saber**.
- La publicació de **L'Atlàntida** (1878), de Jacint Verdaguer, el primer gran **poema èpic** de la literatura catalana. El poeta va voler dotar la llengua catalana d'un extens poema narratiu que continués els elements de les epopeies existents en moltes cultures: éssers mitològics, llegendes, grans viatges, lluites i perills, etc.

Els grans autors de la Renaixença

La Renaixença va dotar la llengua catalana de tres autors sobresortints que van revitalitzar els tres gèneres literaris: la poesia, el teatre i la novel·la. Tots tres van obtenir un gran reconeixement i van situar la literatura catalana al nivell de les literatures europees.

- **Jacint Verdaguer**, poeta romàntic capaç de construir extensos poemes èpics de gran complexitat i, alhora, de crear breus poemes d'estil popular de temàtica diversa.
- **Àngel Guimerà**, dramaturg de gran èxit popular, creador de drames romàntics escrits en vers i de drames realistes escrits en prosa.
- **Narcís Oller**, novel·lista realista que cerca els seus arguments en la societat i en la complexitat dels individus que la integren.

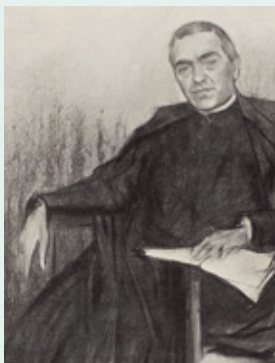
1.4. Jacint Verdaguer, el poeta romàntic

Jacint Verdaguer és la figura més important de la literatura catalana del segle XIX. La seva obra, extensa i diversa, representa la revitalització definitiva de les lletres catalanes. Va escriure poemes lírics, poemes èpics, rondalles, llegendes, llibres de viatges i articles periodístics.

Al mateix temps, se'l considera la gran figura del Romanticisme català. Va trobar en la **sensibilitat romàntica** la manera d'expressar el seu temperament **idealista**, **apassionat** i **rebel**. En les seves obres trobem els aspectes més característics del moviment romàntic: el protagonisme de la natura, els mites i els símbols, la imaginació, la nostàlgia pel passat, el sentimentalisme i la valoració de la cultura popular.

BIOGRAFIA

Jacint Verdaguer va néixer a Folgueroles (Osona) l'any 1845 en una **família humil** i als deu anys ingressà al seminari de Vic. Als vint anys va participar per primera vegada en els Jocs Florals de Barcelona i hi obtingué dos guardons.

L'any 1870 fou **ordenat sacerdot**. Al cap d'uns anys, es va posar malalt i els metges li van recomanar que anés a viure a prop del mar. Per això va acceptar ser **capellà** d'un **vaixell transatlàntic**. L'experiència del mar li inspirà el poema *L'Atlàntida* (1877). El 1880 va ser proclamat Mestre en Gai Saber.

Verdaguer va exercir de capellà privat de la família del marquès de Comillas, propietari de la Companyia Transatlàntica. L'any 1886 va fer un viatge a Terra Santa i en tornà profundament trasbalsat i decidit a portar una vida de santedat dedicada als pobres. La seva **religiositat** es va **radicalitzar** i va participar en **exorcismes**. D'altra banda, la seva creixent generositat amb els necessitats va fer que s'endeutés. Tot plegat, li va tancar les portes de les capes altes de la societat, mentre que el poble senzill se sentia molt a prop de «**mossèn Cinto**».

Les autoritats eclesiaístiques el consideraren víctima d'un trastorn mental i el 1893 li van prohibir d'exercir de capellà.

Entre el 1895 i el 1897 va escriure un recull d'articles amb el títol *En defensa pròpia* i el poemari *Flors del calvari*, obres en què manifestava el seu ressentiment i el seu dolor.

Va morir el 1902 i el seu enterrament fou una manifestació de dol popular a la qual assistiren més de cent mil persones.

La poesia lírica

Jacint Verdaguer expressa a través de la poesia els seus **sentiments**, el seu **patriotisme** i la seva **religiositat**. En el poema «A un rossinyol de Vallvidrera», el poeta s'identifica amb un ocell que vola lliure i canta amb virtuosisme sobre els mateixos temes que ell va tractar. I l'adverteix sobre el mal tracte que pot rebre de la gent ingrata de la ciutat.

VOCABULARI

mainada *f.* Conjunt de criatures.
becada *f.* Menjar que un ocell porta al bec.
mes *conj.* Però.
verger *m.* Jardí del costat de les cases, hort.

A un rossinyol de Vallvidrera

Rossinyol, bon rossinyol,
 he sentida la teva arpa,
 l'he sentida un dematí
 de Vallvidrera a Valldaura,
 fent rodolar-hi els teus cants
 com perles dintre de l'aigua:
 cantaves l'amor a Déu,
 l'enyorament de la pàtria,
 els misteris de la nit,
 les llums de la matinada,
 ton amor entre les flors,
 ton niuet entre les branques,
 ta **mainadeta**, que viu
 de cançons i de **becada**.

Trobador del mes de maig,
 rossinyol, refila i canta,
mes no deixis aquests cims
 per uns **vergers** de la plana;
 no hi vinguis a la ciutat,
 que hi ha una gent molt ingrata:
 diu que estima els ocellets,
 diu que en son cor els regala,
 mes als que canten millor
 els posa dintre la gàbia.

La poesia èpica

Verdaguer va compondre dos poemes èpics extensos: *L'Atlàntida*, amb més de dos mil versos, i *Canigó*, amb més de quatre mil.

VOCABULARI

gitar *v. tr.* Llançar, treure, vomitar.
desferra *f.* Material que queda d'una cosa destruïda.
braolar *v. intr.* Bramular, rugir.
congriar *v. tr.* Ajuntar, amuntegar.
anyell *m.* Xai, be, corder.

L'Atlàntida (fragment)

«Veus eixa mar que abraça de pol a pol la terra?
 En altre temps d'alegres Hespèrides fou hort;
 encara el Teide **gita** bocins de sa **desferra**,
 tot **braolant**, com monstre que vetlla un camp de mort.

Aquí els titans lluitaven, allà ciutats florien;
 pertot càntics de verges i música d'ocells;
 ara en palaus de marbre les foques s'hi **congrien**
 i d'algues se vesteixen les prades dels **anyells**.»

Argument de *L'Atlàntida*

Un naufrag d'una nau genovesa arriba a les costes de Portugal i és acollit per un ermità, que li explica una antiga llegenda: Alcides (Hèrcules) viatja a l'Atlàntida a la recerca d'un brot de taronger d'or del jardí de les Hespèrides. S'enfronta amb el drac que custodia el jardí i el mata. Aconseguida la branca, Alcides té dret a casar-se amb la reina Hèspèris, però els atlants, fills d'Hèspèris, ho volen impedir. Això desencadena una sèrie de desgràcies que provoquen la desaparició de l'Atlàntida sota les aigües de l'oceà.

1.5. Àngel Guimerà, el gran dramaturg de la Renaixença

Àngel Guimerà és el dramaturg més important de la literatura catalana del segle XIX. Algunes de les seves obres van tenir un gran èxit i van ser traduïdes a diverses llengües.

BIOGRAFIA

Àngel Guimerà va néixer a Santa Cruz de Tenerife l'any 1845, de mare canària i pare català. Quan tenia vuit anys, la família es va traslladar al Vendrell (el Tarragonès).

Malgrat que sempre va sentir **enyorança** de la terra on havia nascut, ben aviat va començar a escriure en català. L'any 1871 va fundar la **revista La Renaixença** i sis anys després va ser declarat Mestre en Gai Saber en els Jocs Florals de Barcelona.

Com a autor de **teatre**, es va convertir en el dramaturg de més èxit de l'escena catalana, amb obres com *Mar i cel* (1888), *Maria Rosa* (1894), *Terra baixa* (1896) o *La filla del mar* (1900).

Va participar activament en la vida social i política de finals del segle XIX. L'any 1885 va col·laborar en la redacció del *Memorial de Greuges* adreçat al rei Alfons XII i el 1895 va ser elegit president de l'Ateneu Barcelonès.

Va morir l'any 1924.

La tragèdia romàntica i el drama realista

Entre el 1879 i el 1890 Àngel Guimerà va escriure diverses **tragèdies romàntiques**. En aquestes obres l'acció se situa en **èpoques passades**. Estan escrites **en vers** i són protagonitzades per **éssers heroics** abocats a un **destí tràgic**. Tracten sobre les **passions humanes, la llibertat, la injustícia i l'opressió** i provocaven una forta **impressió** en el públic.

L'obra *Mar i cel* és un magnífic exemple de tragèdia romàntica.

Entre el 1890 i el 1900 Guimerà va escenificar els **conflictes de la societat** mitjançant **drames realistes**. Es tracta d'obres escrites **en prosa**, amb un llenguatge que reflecteix la **parla col·loquial**. Els personatges representen **persones** de la societat real de l'època: industrials i obrers, propietaris rurals i pagesos, pescadors i mariners.

L'obra *Terra baixa*, tot i mantenir un cert idealisme romàntic, presenta elements característics del drama realista.

Argument de *Mar i cel*

Mar i cel narra la història d'amor impossible entre un pirata sarraí, Saïd, i una noia cristiana, Blanca, en un vaixell a mitjan segle XVII.

Tots dos han viscut una infantesa marcada per la tragèdia i una colpidora història de solitud. Ell és com el mar i ella, com el cel, que només es troben a l'horitzó, al més enllà.

Argument de *Terra baixa*

Terra baixa escenifica l'enfrontament entre la tirania i la falsedat (la terra baixa) i la bondat i el primitivisme (la terra alta).

Sebastià és un terratinent rural que basa les seves relacions en el poder i la força. Per propi interès, organitza amb enganys el casament entre la Marta, una noia òrfena a qui havia acollit, i en Manelic, un pastor que viu sol a la muntanya.

En Manelic i la Marta s'adonen de la maniobra d'en Sebastià alhora que neix entre ells un fort vincle d'amor i solidaritat. Decideixen fugir de la terra baixa i començar una nova vida a la muntanya.

En Sebastià vol impedir que la Marta se'n vagi amb en Manelic perquè la considera de la seva propietat. Però en Manelic lluita contra en Sebastià. I, acostumat a enfrontar-se als llops de muntanya, en surt vencedor. Quan arriba la gent del poble, crida «He mort el llop! He mort el llop!» mentre s'allunya, amb la Marta, cap a la terra alta.

1.6. Narcís Oller, el novel·lista de la realitat

Narcís Oller és el novel·lista més destacat de la literatura catalana del segle XIX. Tot i escriure en hores lliures i no tenir models de novel·la catalana moderna, va situar la seva obra entre els corrents literaris més avançats de l'època.

BIOGRAFIA

Narcís Oller va néixer a Valls (l'Alt Camp) l'any 1846. **Orfe** de pare, es va educar a casa d'un oncle, un jurista culte i il·lustrat que tenia una àmplia **biblioteca**. Als setze anys es va traslladar a Barcelona per estudiar **Dret**. Va exercir com a **procurador** dels tribunals, però la seva autèntica vocació era ser escriptor.

Va començar fent narracions d'estil romàntic i costumista en castellà, però al cap de poc va decidir escriure en la seva llengua ja que el català li permetia **retratar** més fidelment la **societat** de la seva època. A partir de 1880 va publicar les obres amb què va conèixer l'èxit i la popularitat: *La papallona* (1882), *L'Escanyapobres* (1884), *La febre d'or* (1890-92) i *La bogeria* (1899). Va morir a Barcelona l'any 1930.

Argument de *La febre d'or*

La febre d'or narra la història d'un fuster que s'enriqueix invertint en borsa. La seva família entra a formar part de la nova classe burgesa com uns nou-rics. Però la seva conducta poc assenyada i la caiguda de la borsa fan que s'arruïni.

La novel·la mostra el món de la burgesia i la transformació de la ciutat de Barcelona de finals del segle XIX, concretament en el període conegut com «la febre d'or» (1871-1885).

La novel·la realista i el Naturalisme

La novel·la realista va ser el gènere literari predominant en la segona meitat del segle XIX. Pretenia emmirallar la realitat social i descriure-la amb objectivitat.

El **Naturalisme**, que va sorgir a finals del segle XIX, va dur el realisme fins a l'extrem de convertir la novel·la en un estudi científic de la societat.

En Narcís Oller trobem els dos vessants: la novel·la realista, com, per exemple, *La febre d'or*, i la novel·la amb influència del Naturalisme, com ara *La bogeria*.

Argument de *La bogeria*

La bogeria narra el cas d'un jove que es torna boig. Narcís Oller es va inspirar en la colpidora mort d'un client seu. En l'obra es planteja quin efecte tenen sobre el protagonista el determinisme biològic (la malaltia com a producte de l'herència) i el determinisme ambiental (la malaltia causada per la pressió social).

El fet de fonamentar la novel·la en les teories científiques de l'època és una característica del Naturalisme.

La bogeria (fragment)

—El cas d'en Daniel no és **neurastènia** pròpiament dita, com pensaven el meu pare i tots els metges antiquats, sinó de **vesània** hereditària: la du ja de naixença. Sa mare va ser una **histèrica**, son pare va presentar tals anomalies de raó, que (ja us ho vaig dir), per mi, va morir boig. Quin podria ser el fruit d'aquest matrimoni?

—Home —oposà encara l'Armengol—. En Daniel ha passat llargues temporades sense fer cap disbarat. Si vols que et sigui franc, crec que en aquesta matèria els metges extremeu un xic massa.

VOCABULARI

neurastènia *f.* Trastorn mental caracteritzat pel cansament.

vesània *f.* Demència.

histèric -a *adj.* Afectat d'histèria, trastorn nerviós que produeix una gran excitació.

» ACTIVITATS

Visió general

17. Digues a quin moviment estètic (Neoclassicisme, Realisme o Romanticisme) correspon cada una d'aquestes definicions:

- a) Moviment predominant durant la primera meitat del segle XIX que reivindica la imaginació i la passió.
- b) Moviment predominant durant el segle XVIII que defensa l'ordre i l'harmonia.
- c) Moviment predominant durant la segona meitat del segle XIX que aposta per la realitat social.

El moviment de la Renaixença

18. Llegeix aquestes dues estrofes de l'oda *La Pàtria*, de Bonaventura Carles Aribau, i respon a les preguntes que hi ha a continuació:

La Pàtria (fragment)

Adeu-siau, turons, per sempre adeu-siau,
oh serres desiguals, que allí, en la pàtria mia,
dels núvols e del cel de lluny vos distingia,
per lo repòs etern, per lo color més blau.
Adeu tu, vell Montseny, que des ton alt palau,
com guarda vigilant cobert de boira e neu,
guaïtes per un forat la **tomba del Jueu**,
e al mig del mar immens la mallorquina nau.

Jo ton **superbe** front coneixia llavors,
com conèixer pogués lo front de mos parents,
coneixia tan bé lo so de tos torrents,
com la veu de ma mare o de mon fill los plors.
Mes, arrencat després per **fats** perseguïdors,
ja no conec ni sent com en millors vegades;
així d'arbre **migrat** a terres apartades,
son gust perden los fruits e son perfum les flors.

VOCABULARI

tomba del Jueu. Referència al cementiri de Montjuïc.
superb -a adj. D'una magnificència, d'una bellesa que imposa.
fat m. Destí ineludible.
migrat m. Emigrat, traslladat.

- a) De qui o de què s'acomiada el poeta?
- b) Amb què compara la coneixença que té del territori?
- c) Amb què es compara ell mateix?
- d) Què li passa a qui viu allunyat de la seva terra?

Jacint Verdaguer

19. Llegeix aquest poema de Jacint Verdaguer i fes les activitats que hi ha a continuació:

Pobresa

Tot ho he perdut, el nom i la riquesa,
les corones de **llor** que he somniat:
em diu germà la rònega pobresa,
s'avergonyeix de mi la vanitat.

Tirí per la finestra ma fortuna
veient millor fortuna esdevenir:
quan llançava les coses d'una a una,
les ales em sentia alleugerir.

Em vingué amb la pobresa la bonança;
perdent els béns, també en perdia el **jou**;
si de res jo sentia la **recança**,
em deia Déu: «De mi no en tindràs prou?»

VOCABULARI

llor m. Llorer, arbre ornamental i aromàtic. Les seves branques s'utilitzaven per fer corones per als guardonats.
jou m. Allò que subjecta, que priva la llibertat.
recança f. Pena o disgust per una cosa que s'ha fet o que s'ha deixat de fer.

- a) Què representen les corones de llor que havia somiat el poeta?
- b) Què vol dir que amb la pobresa perdia el jou dels béns?
- c) Busca en la biografia del poeta el fragment que correspon al que diu en la primera estrofa.
- d) Què expressa el poeta: enuig, enyorança, resignació o alegria?

Àngel Guimerà

20. ✓ En aquest fragment de *Terra baixa* en Sebastià ha descobert que en Manelic i la Marta tenen intenció de fugir i ho vol impedir. Aleshores la Marta se sent valenta i s'hi enfronta. Llegeix-lo i respon a les preguntes que hi ha a continuació:

Terra baixa

SEBASTIÀ: No; aquí tancats tu i jo, tots sols! Aquí s'ha acabat el món per a nosaltres, i tot lo del món: terra i cel, i tot; tot és aquí dintre!

MARTA (*retrocedint*): Jesús Déu meu!

SEBASTIÀ: Tu em vols a mi. A mi tot sol, perquè ho he sacrificat tot per tu; perquè jo he sofert com un condemnat portant-te a aquest home, perquè jo et necessito per respirar i per viure, que sense tu no puc viure ni respirar! I mira, el que jo no vull, perquè em desespera, és que em diguis que a ell te l'estimes! (*Desesperat.*) Això no, això no!

MARTA: Que no t'ho diga que me l'estimo, jo? Que això et fa ràbia i et desespera? Ai, gràcies a Déu que m'has donat una alegria en aquest món! Sí, sí, me l'estimo, me l'estimo amb tota la meva vida, i amb tota la meva sang, i amb tota la meva ànima que me l'estimo!

SEBASTIÀ: Calla, calla!

MARTA: Si encara que m'escanyessis, com t'ho estic dient t'ho diria. Si és l'únic que puc dir en aquest món sense que me'n dongui vergonya!

SEBASTIÀ: Que has de callar, t'he dit!

MARTA: Si és que tinc de defensar-me jo per ell! Per ell i tan sols per ell! La Marta... no és res la Marta; mes la dona del Manelic ho és tot, perquè és la seva dona!

SEBASTIÀ (*desesperat*): Tu m'has volgut perdre i t'has sortit amb la teva. Res me fa que tot s'**esgavelli** i que per mi tot s'acabi! I ja està dit: que tu te'n vens amb mi a casa meva, i si em perdo jo, ens perdrem plegats, que has sigut meva, i ets meva, i seràs meva!

VOCABULARI

esgavellar v. tr. Desballestar, trastornar, alterar l'ordre de les coses.

- Què li dona força i valentia, a la Marta, per encarar-se a en Sebastià?
- Com descriuries l'amor que en Sebastià manifesta envers la Marta?

Narcís Oller

21. ✓ Llegeix aquest fragment de *L'Escanyapobres* en què Narcís Oller explica la transformació de l'Oleguer en l'Escanyapobres i, després, contesta les preguntes que hi ha tot seguit:

L'Escanyapobres

Quan l'Oleguer, havent barrat la porta, es ficava magatzem endins a la feble claror d'una candela que duia estenallada entre dos dits, un xicot del carrer cridà pel forat del pany:

—Escanyapobres! —I aquest crit, que retrunyí amb veu aspra i desvergonyida per les tenebroses voltes del magatzem, glaçà les sangs de l'avar.

—Escanyapobres! —Renom que anava popularitzant-se, i que duia en si tots els aires d'una persecució rabiosa, que era un estigma amb què li escopia a la cara tot un poble. Així ho entenia l'Oleguer i, en pensar-hi ell, que per pròpia voluntat s'apartava sempre de tothom, s'esfereïa.

La seva naturalesa era la de l'arrel o la del **talp**: viure en la foscor, créixer en ella, i en ella desplegar la seva força. El crit d'«Escanyapobres!» era un crit de venjança, l'alerta d'un regiment de **foners** disposats a apedregar-lo.

VOCABULARI

talp m. Mamífer petit que viu en galeries subterrànies.

foner m. Persona que tira pedres amb una fona.

- Com era la manera de viure de l'Oleguer? Amb quin animal se'l compara?
- Quina amenaça contra l'Oleguer va unida al crit d'«Escanyapobres»?

» LLENGUA I SOCIETAT

1. Les varietats dialectals de la llengua

1.1. Els dialectes

Les llengües no són sistemes de comunicació uniformes i monolítics perquè els parlants les utilitzen de maneres diferents segons l'època, el grup social o el lloc on viuen. Per això totes les llengües presenten diverses varietats lingüístiques, entre les quals destaquen les **varietats històriques** o **generacionals** (dialectes temporals), les **varietats socials** (dialectes socials) i les **varietats territorials** (dialectes geogràfics).

- Els **dialectes temporals** són les diferents varietats lingüístiques que els usuaris d'una llengua han adoptat al llarg de la seva història. Així, observem diferències importants entre la llengua catalana medieval i l'actual, tal com pots veure en aquest fragment del *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell:

CATALÀ DEL SEGLE XV	CATALÀ DEL SEGLE XXI
<p>—Puix som concordes, e jo accepte la batalla per Tirant, par-me que siam concordes e no discordes. —E jo só molt content —dix lo rei d'armes— que siau concordes. Anem per haver les armes e tot açò que menester haveu ans que vinga la nit.</p>	<p>—Com que ens hem posat d'acord, i jo accepto la batalla proposada per Tirant, em sembla que estem d'acord i no en desacord. —I jo m'alegro —va dir el rei d'armes— que estigueu d'acord. Anem a aconseguir les armes i tot allò que us calgui abans que no es faci de nit.</p>

De manera semblant, les **varietats generacionals** es poden detectar fàcilment comparant el parlar del jovent amb el de les persones grans.

- Els **dialectes socials**, altrament anomenats **argots**, són les varietats lingüístiques que caracteritzen diferents grups socials. Un exemple és l'**argot de l'ètnia gitana**. En el fragment següent, extret de l'obra de teatre *Els Zin-calós*, de Juli Vallmitjana, pots observar com els personatges utilitzen paraules provinents del **caló**, la llengua d'aquesta ètnia.

VARIETAT SOCIAL: LA PARLA DELS GITANOS CATALANS

EL CIGALETA: Ai! Ni mai que la meva gent fos com la vostra!
 LA XIVET: Ah! Sí? I doncs, per què em **cameles**?
 EL CIGALETA: Perquè una flor fa bonic encara que siga enmig d'un femer.
 EL SALOMA: Aixís te puguis **halar** una **pul**, que la nostra gent és ben honrada. Als nostres no els treuen per lladres.
 EL CIGALETA: Això d'honrats, jo no puc pas dir-ho.
 LA XIVET: I per què no pots dir-ho?
 EL CIGALETA: Hi ha coses que fan vergonya tornar-les a dir.
 LA XIVET: El dimoni se't pugui menjar el fetge!
 EL CIGALETA: Per tu va, ja que **garibeles** tant!
 EL SALOMA: Mira ben bé el que dius, perquè d'un cop de **cat** et rompré el **garó**!

VOCABULARI

camelar v. tr. Intentar seduir algú amb engany.	garibelar v. intr. Maleir.
halar v. tr. Menjar.	cat m. Bastó.
pul f. Porqueria.	garó m. Cap.

- Els **dialectes geogràfics** són les varietats lingüístiques que caracteritzen els parlants de les diferents àrees geogràfiques del domini lingüístic.

Les diferències que presenten els dialectes geogràfics **no impedeixen la comunicació** entre els parlants de la mateixa llengua. Comprova-ho llegint el fragment següent de la «Paràbola del fill pròdig», extret d'*Els parlars catalans*, de Joan Veny, que s'ha adaptat perquè reflecteixi la pronúncia de cada parlar.

DIALECTE VALENCIÀ

Un home només tenia dos fillx. El més tjove li va dir a sun pare: «la és hora que siga el meu propi amo i que tinga dinés: fa falta que puga anar-me'n a vore món. Partixca els seus béns i done'm lo que'm toque». «Ai, fill meu», va dir el pare, «com vullgues; eres un roín i seràs castigat». I después va ubrir un ca(i)xó, va partir els seus béns i va fer dos parts.

DIALECTE BALEAR

Un homo domés tenia dos fiis. Es mé(s) tjove va dí (a) son pare: «Ja's hora que sigui's meu propi amo i que tengui dobbés; és necessari que me'n pugui (a)nà i veure món. Partiu es vostos béns i donau-me lo que me toqui». «Ai, fii meu», va dí son pare, «com vulguis; ets un dolent i seràs castigat». I llavò va ubrí un cala(i)x, va partí e(s) tseu(s) béns i en va fé dues pars.

La suma de tots els dialectes geogràfics formen la llengua, de manera que, en realitat, no parlem la llengua en sentit abstracte, sinó que en funció d'on som o d'on vivim **parlem un dialecte** o un altre. Per això no hi ha cap dialecte geogràfic que sigui millor o pitjor que la resta.

1.2. Els dialectes geogràfics del català

Actualment, en català hi ha dos grans blocs dialectals, l'**oriental** i l'**occidental**, que engloben sis dialectes: per una banda, el **central**, el **balear**, el **septentrional** o **rossellonès** i l'**alguerès** (orientals) i, per l'altra, el **nord-occidental** i el **valencià** (occidentals).

La major part de dialectes estan constituïts per diferents **subdialectes**: salat, barceloní i tarraconí (pertanyents al central); mallorquí, menorquí i eivissenc (pertanyents al balear); pallarès, ribagorçà, lleidatà i tortosí (pertanyents al nord-occidental); castellanenc, apitxat, meridional i alacantí (pertanyents al valencià).

1.3. Diferències entre dialectes

Cada dialecte geogràfic presenta unes característiques fonètiques, morfològiques i lèxiques que l'identifiquen. A continuació es mostren alguns d'aquests trets més rellevants.

Trets fonètics

El tret fonètic més rellevant que diferencia els dialectes del bloc occidental dels dialectes del bloc oriental el trobem en la manera de pronunciar les vocals àtones. Els parlants occidentals distingeixen la **a** i la **e** àtones i la **o** i la **u** àtones. En canvi, els parlants orientals les confonen en una **vocal neutra [ə]** i en el so de **[u] àtona**, respectivament.

Mapa dels dialectes catalans.

DIALECTES DEL BLOC OCCIDENTAL				DIALECTES DEL BLOC ORIENTAL			
Distinció a/e àtones i o/u àtones				Neutralització [ə] i confusió en [u] àtona			
mestra	mestre	escorar	escurar	mestr[ə]	mestr[ə]	esc[u]rar	esc[u]rar
pagar	pegar	pontet	puntet	p[ə]gar	p[ə]gar	p[u]ntet	p[u]ntet

Trets morfològics

El major nombre de **diferències morfològiques** apareixen en les **conjugacions verbals**. Un dels trets diferenciadors més notable es dona en el present d'indicatiu de gran part dels verbs, concretament en la terminació de la primera persona del singular. Ho pots veure en la taula de la pàgina següent, en què les terminacions marcades en negreta indiquen la pronúncia.

SABIES QUE...?

Les formes antigues de l'article masculí **lo/los** es mantenen en la parla espontània en alguns parlars nord-occidentals i en algunes comarques valencianes (*lo cap, la mà, los genolls, amb los peus, les cames*).

MORFOLOGIA DE LA PRIMERA PERSONA DEL PRESENT D'INDICATIU (JO)

DIALECTES	PRIMERA CONJUGACIÓ	SEGONA CONJUGACIÓ		TERCERA CONJUGACIÓ	
	cantar	perdre	témer	dormir	servir
CENTRAL	cantu	perdu	temu	dormu	serveixu
NORD-OCCIDENTAL	canto	perdo	temo	dormo	serveixo
VALENCIÀ	cante	perd	tem	dorm	servisc
BALEAR I ALGUERÈS	cant	perd	tem	dorm	servesc
ROSSELLONÈS	canti	perdi	temi	dormi	serveixi

SABIES QUE...?

Avui dia el **parlar salat**, que consisteix a fer l'article *es, sa, es/sos i ses* (*es cap, sa mà, es genolls, amb sos peus, ses cames*), pràcticament només és viu a les illes Balears. A l'Empordà, però, encara es pot sentir en alguns pobles, sobretot de la costa.

Trets lèxics

La majoria de realitats reben els **mateixos noms a tot el domini lingüístic** (amb les particularitats fonètiques de cada dialecte). Per exemple, si ens fixem en les paraules referides al cos humà (*cap, cabell, front, orelles, ulls, celles, cara, galta, nas, boca, llengua, dent, queixal, geniva, coll, espatlla, esquena, pit, braç, colze, mà, dit, unglà* i moltes més), trobem que són comunes en la majoria de parlars catalans.

Ara bé, cada dialecte geogràfic té un **petit inventari de mots d'ús exclusiu o d'ús compartit** només amb algun altre dialecte. Aleshores parlem de **geosinònims** o sinònims geogràfics, com, per exemple, *tarda, horabaixa* i *vesprada* o *mirall* i *espill*.

MOTS CARACTERÍSTICS D'ALGUNS PARLARS

PARLARS NORD-OCCIDENTALS	PARLARS VALENCIANS	PARLARS BALEARS
<i>bajoca</i> (mongeta) <i>canella</i> (aixeta) <i>catxap</i> (conill) <i>corder</i> (xai) <i>espill</i> (mirall) <i>estalzí</i> (sutge) <i>granera</i> (escombra) <i>fumeral</i> (xemeneia) <i>maçana</i> (poma) <i>madrina</i> (llevadora) <i>moixó</i> (ocell) <i>muricec</i> (ratpenat) <i>padrí, padrina</i> (avi, àvia) <i>panís</i> (blat de moro) <i>paloma</i> (papallona) <i>roig</i> (vermell) <i>romer</i> (romani) <i>timó</i> (farigola) <i>trebol</i> (sostre) <i>safranòria</i> (pastanaga) <i>trumfa</i> (patata)	<i>bes, beset</i> (petó) <i>bescoll</i> (clatell) <i>cotó en pèl</i> (cotó fluix) <i>creïlla</i> (patata) <i>dacsa</i> (blat de moro) <i>eixir, eixida</i> (sortir, sortida) <i>espill</i> (mirall) <i>fumeral</i> (xemeneia) <i>hui</i> (avui) <i>llaurador</i> (pagès) <i>lletuga</i> (enciam) <i>llima</i> (llimona) <i>orellals</i> (arracades) <i>palometa</i> (papallona) <i>prompte</i> (aviat) <i>raïl</i> (arrel) <i>roïn, roïna</i> (dolent, dolenta) <i>safanòria</i> (pastanaga) <i>vesprada</i> (tarda) <i>xic, xiquet</i> (noi) <i>xicotet</i> (petit)	<i>aidar</i> (ajudar) <i>al·lot, al·lota</i> (noi, noia) <i>ca, cussa</i> (gos, gossa) <i>calces</i> (mitges) <i>calçons</i> (pantalons) <i>capell</i> (barret) <i>doblers</i> (diners) <i>horabaixa</i> (tarda) <i>idò</i> (i doncs) <i>jai</i> (vell) <i>manco</i> (menys) <i>moix, moixa</i> (gat, gata) <i>nígul</i> (núvol) <i>nin, nina</i> (nen, nena) <i>pitxer</i> (gerro) <i>qualcú</i> (algú) <i>qualque cosa</i> (alguna cosa) <i>sadoll</i> (tip, fart) <i>safanària</i> (pastanaga) <i>tassó</i> (got, vas) <i>xot</i> (xai)

» ACTIVITATS

Les varietats dialectals

22. Relaciona els elements de les tres columnes:

dialectes geogràfics	sociolectes	Varietats de la llengua segons les etapes històriques i els grups generacionals.
dialectes temporals	geolectes	Varietats de la llengua segons els grups socials i professionals.
dialectes socials	cronolectes	Varietats de la llengua segons l'espai geogràfic.

23. Digues a quin tipus de varietat dialectal de la llengua (*dialecte social, dialecte generacional, dialecte geogràfic*) correspon cada exemple:

- Al meu poble, d'una *escombra* i d'*escombrar* en diuen una *granera* i *agranar*.
- Ell, m'ha pispat els calers! Afluixarà la mosca, menda t'ho diu. O si no, la palmarà, ia voràs. Que io soc el Basto!
- L'avi em mira i em pregunta si avui estic malmir-rós, i jo li demano què vol dir *estar malmirros*.

24. Digues a quina varietat dialectal correspon el text següent. En acabat, adapta'l al català estàndard d'avui.

Cand Fèlix hac pres comiat del philosoff, ell anave per una vall plena de arbres e de fontanes. A la exida de la vall, ell encontrà dos hòmens qui havien grans barbes e grans cabells, e eren pobrament vestits. Fèlix saludà aquells dos hòmens, e ells saludaren Fèlix.

—Bells senyors —dix Fèlix—, vosaltres, ¿d'on venits? Ni de qual orde sots? Car, segons vostros vestiments, semblança havets que siats de algun orde.

RAMON LLULL:
Llibre de les bèsties.

25. Determina si les afirmacions següents són ver-taderes (V) o falses (F):

- Els dialectes geogràfics fan impossible la inter-comunicació entre els parlants d'una llengua.
- En funció d'on som o d'on vivim, parlem un dia-lecte o un altre.
- Hi ha uns quants dialectes que es caracteritzen per tenir una millor capacitat comunicativa que uns altres.
- Els dialectes temporals són aquelles varietats que ha tingut una llengua al llarg de la seva his-tòria.
- Les generacions joves parlen igual que les ge-neracions de molta edat.
- L'argot és la varietat pròpia d'uns determinats grups socials o professionals.

Dialectes geogràfics del català

26. Per a quins parlants és útil conèixer i posar en pràctica la norma ortogràfica següent: per als dels dialectes occidentals o bé per als dels dialectes orientals? Per què?

- A l'interior de paraula, escriurem **a** o **e** en posició àtona (*palleta / pelleta*) segons que en la síl·laba tònica del mot primitiu aparegui una **a** o una **e** (*palla / pell*).
- A l'interior de paraula, escriurem **o** o **u** en posició àtona (*plomall / ullal*) segons que en la síl·laba tònica del mot primitiu aparegui una **o** o una **u** (*ploma / ull*).

27. L'escriptura del text següent representa certs aspectes de la pronúncia del dialecte amb què s'expressa l'autor. Un cop llegit, digues de quin dialecte es tracta i en quin tret et bases per afirmar-ho.

Ascolta'm bé: en cas de presenta's un temps amb mal ull i mala cara, lo primé que s'ha de fé és ancomana's a Déu i a tots los sants; i mentres se fa aquesta feina, s'arroplega lo ramat, tot ataleiant lo temps, per sapigué justamén a quin indret tire la tronada. Un cop sapigut això, allabòrens s'encamine lo ramat a mitja alçada del primer serrat que es trobe.

JOAN LLUÍS: *Records de la meva vida de pastor.*

28. Identifica quin d'aquests parlants diria cadascuna de les frases que hi ha més avall:

un parlant del Rosselló (dialecte septentrional)
 un parlant de Sort (dialecte nord-occidental)
 un parlant de Manresa (dialecte central)
 un parlant de Maó (dialecte balear)
 un parlant de Xàtiva (dialecte valencià)

- a) Jo escolto i callo, però patixo perquè temo algun accident.
- b) Jo escolti i calli, però pateixi perquè temi qualque accident.
- c) Jo escolte i calle, però patisc perquè tem algun accident.
- d) Jo escolt[u] i call[u], però pateix[u] perquè tem[u] algun accident.
- e) Jo escolt i call, però patesc perquè tem qualque accident.

29. Un geosinònim és un mot de significat igual a un altre que és usat en una altra àrea geogràfica de la mateixa llengua. Busca els geosinònims dels mots següents en la taula de la pàgina 23 i determina a quins dialectes pertanyen: nord-occidental (NO), valencià (V) o balear (B).

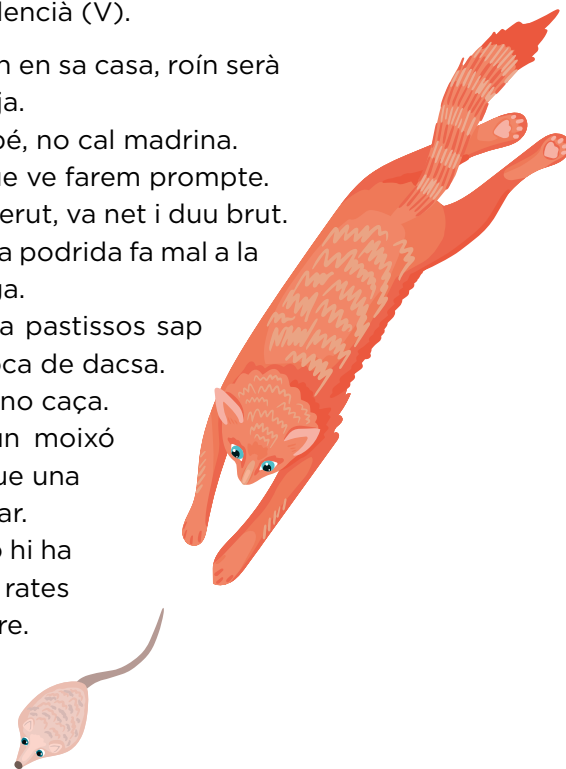
a) sortir → eixir (V)	f) pantalons	k) tip
b) sortida	g) barret	l) pastanaga
c) got	h) mirall	m) nen -a
d) blat de moro	i) dolent -a	n) noi -a
e) tarda	j) xai	o) patata

30. Digues de quins parlars són característics aquests grups de paraules. Després, escriu un geosinònim de cada paraula.

Parlars	Parlars	Parlars
moixó granera muricec bajoca padrí, padrina maçana	bes, beset fumeral cotó en pèl xicotet palometra vesprada	ca, cussa doblers moix, moixa manco nin, nina idò

31. Digues amb quin dialecte relaciones cadascun dels refranys següents: nord-occidental (NO), balear (B) o valencià (V).

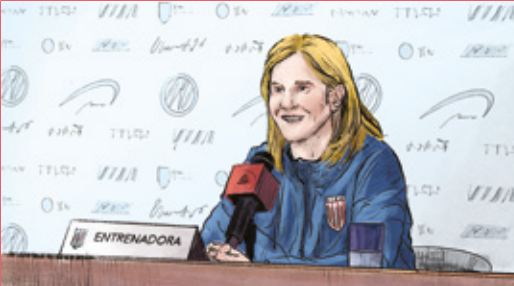
- a) Qui és roïn en sa casa, roïn serà allà on vaja.
- b) Quan va bé, no cal madrina.
- c) A l'any que ve farem prompte.
- d) Nígul geperut, va net i duu brut.
- e) La maçana podrida fa mal a la seva amiga.
- f) Qui desitja pastissos sap menjar coca de dacsa.
- g) Ca sadoll no caça.
- h) Més val un moixó a la mà que una àguila volar.
- i) Allà on no hi ha moix, ses rates van a lloure.

La predicació verbal

FITXA 1 » LES ORACIONS PREDICATIVES

ORACIONS PREDICATIVES I ORACIONS COPULATIVES. Les oracions són **predicatives** quan tenen un **predicat verbal** (el nucli del predicat és un verb) i són **copulatives** quan tenen un **predicat no verbal** (el nucli del predicat és un SN, un SAdj o un SP que fa d'atribut).

ORACIÓ PREDICATIVA	ORACIÓ COPULATIVA
 <p><i>La Mariona entrena l'equip.</i> Predicat verbal</p>	 <p><i>La Mariona és l'entrenadora de l'equip.</i> Predicat no verbal</p>
<p>El nucli del predicat de l'oració predicativa és un verb que ens diu què fa el subjecte.</p>	<p>El nucli del predicat de l'oració copulativa és un element no verbal (l'atribut) que ens diu què és el subjecte o com està.</p>

En aquesta unitat ens centrarem en la predicació verbal: els verbs predicatius i els seus complements. La predicació no verbal l'estudiarem en la segona unitat.

VERBS TRANSITIVS I VERBS INTRANSITIVS. Entre els verbs predicatius, distingim els transitius dels intransitius. Els **verbs transitius** exigeixen un complement directe. Els **verbs intransitius**, en canvi, no necessiten ni accepten complement directe.

VERB TRANSITIU	VERB INTRANSITIU
 <p><i>En Blai estén la roba.</i> Subjecte Verb CD</p>	 <p><i>En Blai ha relliscat.</i> Subjecte Verb</p>
<p>L'acció d'<i>estendre</i> exigeix la presència d'un objecte (<i>la roba</i>) que faci de CD.</p>	<p>L'acció de <i>relliscar</i> no necessita la presència de cap objecte que faci de CD.</p>

RECORDA

El verb **concorda** en persona i nombre amb el subjecte de l'oració:

La magnòlia ha crescut molt.

Subjecte Verb

concordança: 3a persona singular

Els geranis han crescut molt.

Subjecte Verb

concordança: 3a persona plural

Hi ha unes quantes paraules, però, que admeten una doble possibilitat de concordança. Es tracta de paraules que tenen **forma singular** però **sentit plural**:

El nom col·lectiu <i>gent</i>	Què vol / volen aquesta <i>gent</i> ?
Noms quantitatius com <i>meitat</i> , <i>majoria</i> o <i>colla</i>	La <i>meitat</i> dels alumnes ha superat / han superat la prova.
Construccions del tipus <i>és un dels ... que</i>	És un dels clients que més es queixa / es queixen .

- Per parelles, digueu les formes verbals possibles en cada cas:
 - La gent d'aquestes comarques (viure, imperfet) de l'agricultura i la ramaderia.
 - La majoria dels manifestants (marxar, futur) abans de la cloenda.
 - Una colla d'amics (voler, imperfet) organitzar una gran festa.
 - És un dels ocells que més (abundar, present) als aiguamolls.
 - La meitat dels enquestats (manifestar, perfet) molt poc entusiasme.

1.1. Classifica els verbs de les oracions següents en transitius o intransitius. Després, indica quins són els tres sintagmes que fan la funció de CD.

- Amb l'esplanadora anivellarem el terreny.
- Aquesta maionesa ja ha caducat.
- Un camió avariats impedia el pas.
- Vam haver de recular fins a la cruïlla.
- Aquests arbustos rebrotaran de seguida.
- La manca de professionalitat va indignar els assistents.

1.2. Aplica la regla de la concordança i dedueix si l'element subratllat fa la funció de subjecte (concorda amb el verb) o de complement directe (no concorda amb el verb):

1. En aquest solar hi construiran tres-cents pisos nous.
2. En aquest barri hi viuen més de tres mil persones.
1. Per l'autovia no hi poden circular tractors ni bicicletes.
2. A partir de la setmana vinent sancionaran els ciclistes sense casc.

1. M'agrada aquest perfum que portes.
2. Mai no podran satisfer els seus desitjos.
1. Abaixa la persiana de la sala.
2. Amb aquest vent tan fort es tancarà la porta.

1.3. Alguns verbs presenten dues accepcions: a) són transitius (demanen un CD) i indiquen una acció que realitza algú; b) són intransitius pronominals (no admeten CD) i expressen un canvi d'estat o situació.

Digues quina de les dues accepcions anteriors presenten els verbs d'aquestes frases:

1. El vaixell pirata es va enfonsar a tres-cents metres de la costa.
2. L'armada va enfonsar el vaixell pirata.
1. La caixa li embolicarà el llibre.
2. Les coses entre nosaltres s'han embolicat de mala manera.
1. La tieta ens ha inflat les rodes de la bicicleta.
2. Del cop, se li ha inflat el turmell.
1. Amb aquest corrent d'aire tan fred et refredaràs.
2. Refredarem la contusió del genoll amb una mica de gel.

FITXA 2 » ELS VERBS TRANSITIVS

Un verb és **transitiu** quan exigeix la presència d'un **complement directe** (CD). Aquest complement sol indicar el **pacient**, el **tema** o el **resultat** de l'acció expressada pel verb:

El doctor Grau va operar el meu avi.
V transitiu CD pacient

La Diana ens explicarà l'argument de la novel·la.
V transitiu CD tema

L'enginyera ha dissenyat un cotxe autònom.
V transitiu CD resultat

Alguns verbs transitius poden formar una oració sense fer explícit el complement directe. Aleshores diem que tenen **sentit absolut**.

VERBS TRANSITIVS AMB EL CD EXPLÍCIT	VERBS TRANSITIVS AMB SENTIT ABSOLUT
<i>En Benet escriu <u>un diari personal</u>.</i> <i>La Lina condueix <u>un autobús</u>.</i> <i>Antònia, talla <u>aquesta branca</u>.</i>	<i>En Benet escriu una estona cada dia.</i> <i>La Lina condueix amb destresa.</i> <i>Antònia, aquest ganivet no talla!</i>

Els verbs transitius que expressen **transmissió** (com *donar*, *enviar* o *vendre*) i els de **dicció** (com *comunicar*, *explicar* o *preguntar*) acostumen a demanar també la presència d'un **complement indirecte** (CI) per indicar **el destinatari** de l'objecte o del missatge.

La Dúnia ha enviat una invitació a les seves amigues.
V CD CI

La Clara exposarà les conclusions als membres del tribunal.
V CD CI

Hi ha uns quants verbs transitius que demanen alhora la presència d'un **complement directe** i un **complement de règim** (CR) introduït per la preposició que regeix el verb. Són verbs com *obligar* (*obligar algú a una cosa*), *convèncer* (*convèncer algú d'una cosa*) o *basar* (*basar una cosa en una altra*).

El jutge ha obligat la directora del diari a demanar disculpes públicament.
V CD CR

Sentència: obliguen la directora a demanar disculpes públicament.

FITXA 3 » ELS VERBS INTRANSITIUS

Un verb és **intransitiu** quan no demana la presència d'un complement directe:

Els diamants brillen.
V intransitiu

Els delictes fiscals prescriuen als deu anys.
V intransitiu

Alguns verbs intransitius demanen la presència d'un **complement de règim** (CR) introduït per la preposició que regeix el verb:

Els alumnes no han pogut accedir a la plataforma digital.
V intransitiu CR

Molta gent desconfia de les enquestes electorals.
V intransitiu CR

Verbs intransitius amb complement de règim

Depèn **de tu**.
T'acostumes **a tot**.
Comptem **amb tu**.
Es preocupa **per tu**.
Lluita **contra l'enemic**.

Uns quants **verbs intransitius que enuncien esdeveniments** (com *néixer*, *caure*, *passar* o *faltar*) acostumen a dur el subjecte darrere, principalment si és un sintagma no definit o un sintagma quantificat:

Ha nascut un dofí.
Verb Subjecte

Cauen gotes.
Verb Subjecte

Passa molta gent.
Verb Subjecte

Falten tres minuts.
Verb Subjecte

Els **verbs de sentit psicològic**, com *agradar*, *desagradar*, *molestar*, *importar*, *interessar* o *preocupar*, demanen la presència d'un complement indirecte i solen dur el subjecte darrere, com si es tractés d'un complement directe:

A la Paula i la Marta no els va agradar la cerimònia inaugural.
CI Subjecte

Hi ha uns quants verbs intransitius, anomenats **verbs pronominals**, que porten aglutinat un pronom feble que concorda amb el subjecte. Per exemple, *apropiar-se*, *adonar-se*, *entossudir-se*, *penedir-se* o *rebel·lar-se*. No són pronominals, però, els verbs *caure* (*ha caigut*), *callar* (*calla!*), *marxar* (*ja han marxat*) o *riure* (*no riguis*).

PER SABER-NE MÉS

El **pronom es** permet construir **oracions impersonals**, és a dir, que no tenen subjecte gramatical. Aquestes oracions es formen amb verbs intransitius o bé amb verbs transitius amb sentit absolut, i el verb apareix sempre en singular perquè no concorda amb cap element de l'oració. Per exemple:

Amb aquest matalàs es dorm molt bé.

- Per parelles, indiqueu quan el pronom **es** forma part d'un **verb pronominal** i quan forma part d'una **oració impersonal** (es pot substituir pel pronom indefinit *hom* o el sintagma *la gent*).
 - a) A la secció de muntatge es treballa amb sincronització.
 - b) Els mariners es van rebel·lar contra l'almirall.
 - c) A molts països d'Europa es dina a les 12.
 - d) La Raquel es queixa de mal de queixal.

3.1. Relaciona cadascun dels verbs intransitius amb el complement regit corresponent. Després, escriu una frase formada per subjecte, verb i complement. Per exemple: *L'Ariadna s'avé amb tothom.*

Subjecte V CR

Verbs: *avenir-se*, *desviure's*, *rendir-se*, *avergonyir-se*, *servir*, *lluitar*, *confiar*

CR: *amb tothom*, pels fills, a l'evidència, en els amics, de la seva malifeta, per a tot, contra les adversitats

3.2. Tradueix aquestes oracions tenint en compte que en castellà els verbs són pronominals i que els equivalents en català no ho són:

- a) *Cállate y no te rías.*
- b) *Se han caído en el pozo.*
- c) *Pásate por la tienda.*
- d) *Súbanse al tren.*
- e) *Bájate del tranvía.*
- f) *No se sabe las reglas del juego.*
- g) *Se marchó sin decir nada a nadie.*

» ACTIVITATS

Els verbs transitius

32. ■■■ Completa les oracions amb la paraula adequada de manera que totes dues expressin la mateixa idea. Després, identifica el complement directe de cadascun dels verbs.

- a) 1. La meva amiga es va enfadar i va empentejar en Joaquim.
2. La meva amiga es va enfadar i va donar una ■ a en Joaquim.
- b) 1. La mort del noi va impressionar profundament tots els companys.
2. La mort del noi va causar una forta ■ a tots els companys.
- c) 1. La Martina va fer una abraçada a la seva mare.
2. La Martina va ■ la seva mare.
- d) 1. L'espectacle va despertar l'entusiasme del públic.
2. L'espectacle va ■ el públic.

33. ■■■ Quines són les tres oracions de l'activitat anterior que tenen un complement directe i un complement indirecte? Indica'n el subjecte, el verb, el CD i el CI.

34. ■■■ Escribeu la veu passiva perifràstica i la passiva pronominal correlatives a les oracions actives següents. Per exemple:

La petició l'has enviada correctament.

→ *La petició **ha estat enviada** correctament.*

→ *La petició **s'ha enviat** correctament.*

- a) La mina de carbó del poble la van clausurar l'any 1986.
- b) El pla urbanístic l'han aprovat amb deu vots a favor i dos en contra.
- c) Els partits de promoció a primera divisió els ajornaran fins al mes entrant.
- d) Els frescos romànics del monestir els hauríem de restaurar.
- e) La teva elecció l'anul·laran per incompatibilitat de càrrecs públics.
- f) El concert de música electrònica l'han suspès *sine die*.

Els verbs intransitius

35. ■■■ Digues quins dels verbs són intransitius purs i quins necessiten un complement de règim:

- a) plorar c) tremolar e) referir-se g) dinar
b) consistir d) relacionar-se f) bufar h) derivar

36. ■■■ Completa aquestes oracions amb els verbs adequats de l'activitat anterior:

- a) Les llengües romàniques ■ del llatí vulgar.
b) Quan parlem de *crisi ecològica*, a què ens ■.
c) L'activitat del Sol ■ amb els fenòmens elèctrics.
d) Una rulot o caravana ■ en una mena de remolc arrossegat per un automòbil.

37. ■■■ Indica quina estructura presenta cadascuna d'aquestes oracions: a) verb transitiu + CD (*han obert les portes / han obert la porta*); b) verb intransitiu + subjecte (*creix un arbre / creixen uns quants arbres*). Fes la prova de la concordança.

- a) 1. Ja han arribat els regals de Nadal.
2. Ja han dut els regals de Nadal.
- b) 1. Necessitaran almenys vint persones.
2. Caldran almenys vint persones.
- c) 1. Se m'ha trencat una dent.
2. M'ha trencat una dent.
- d) 1. De debò han detectat vides extraterrestres?
2. De debò existeixen vides extraterrestres?
- e) 1. A vegades passen coses extraordinàries.
2. A vegades fan coses extraordinàries.

38. ■■■ Converteix les oracions d'obligació en oracions passives pronominals. Per exemple:

Hauríem d'etiquetar tots els productes rebaixats.

***S'haurien d'etiquetar** tots els productes rebaixats.*

- a) Hem de revisar totes les aixetes de l'hotel.
b) Haurem de separar les taules.
c) Van haver d'engreixar tots els engranatges.

39. ■■■ Converteix les oracions d'obligació en oracions impersonals amb el pronom es. Per exemple:

Haviem de sortir de casa a les cinc de la matinada.

***S'havia de sortir** de casa a les cinc de la matinada.*

- a) Hem d'anar més de pressa.
b) Mai no hauríem d'arribar tard a les cites.
c) Haurem de caminar més de tres hores.

» REPÀS D'ORTOGRAFIA

L'accentuació

1 Les síl·labes • Les vocals i les consonants s'agrupen en síl·labes. • El nucli de la síl·laba l'ocupa una vocal. • Els marges de la síl·laba els ocupen les consonants o les semivocals *i* o *u*. • En una paraula hi ha tantes síl·labes com vocals: *vi-rus*, *fe-no-men*, *es-glé-si-a*.

2 La síl·laba tònica i les síl·labes àtones • L'accent és un increment d'intensitat, de to i de durada que afecta una síl·laba. • En un mot, la síl·laba amb accent és la tònica i les síl·labes restants són les àtones, que són menys intenses: *virus*, *fenomen*, *església*.

3 Tipus de mots segons l'accent • Els mots polisíl·labs es classifiquen en:

- **aguts** (amb l'accent a l'última síl·laba): *jardí*, *sorteig*, *pebrot*, *gripau*.
- **plans** (amb l'accent a la penúltima síl·laba): *tempesta*, *postres*, *edifici*.
- **esdrúixols** (amb l'accent a l'antepenúltima síl·laba): *pràctica*, *època*, *rústica*.

4 L'accent gràfic • L'accent d'un mot de vegades s'ha de marcar amb un accent gràfic. • S'escriu accent greu (`) quan la vocal és oberta [a], [ɛ], [ɔ]; s'escriu accent agut (´) quan la vocal és tancada [e], [i], [o], [u]: *replà*, *rètol*, *puré*, *país*, *sòcol*, *tómbola*, *xampú*.

5 Regles d'accentuació gràfica • L'ús de l'accent gràfic és regulat per la posició de la síl·laba tònica dins del mot i la terminació d'aquest mot.

- Els **mots aguts** porten accent gràfic si acaben en vocal, en vocal seguida de *-s* o en *-en* o *-in*: *demà*, *serè*, *serens*, *comprèn*, *jardí*, *jardins*, *barnús*.
- Els **mots plans** porten accent gràfic si no acaben en les terminacions anteriors: *pneumàtic*, *pèndol*, *tempesta*, *fenomen*, *fenòmens*, *postres*.
- Els **mots esdrúixols** sempre porten accent gràfic: *història*, *fórmula*.

6 L'accent diacrític • Els monosíl·labs, per norma general, no s'accentuen (*pla*, *sec*, *pi*, *bo*, *tu*). • Hi ha uns quants monosíl·labs que porten un accent distintiu (o accent diacrític) per diferenciar-los d'altres que s'escriuen igual. Per exemple: *més* (adverbi) i *mes* (nom).

MONOSÍLLABS TÒNICS AMB ACCENT DIACRÍTIC

bé, béns 'objecte de valor, riquesa'. *El bé comú. Els béns immobles.*

bé adverbi 'satisfactòriament'. *Tot li ha anat molt bé.*

déu, déus 'ésser diví, deïtat'. *Creure en Déu. Els déus de l'Olimp.*

és verb *ser*. *La Júlia és arquitecta. És la una del migdia i es fa tard.*

mà, mans 'part terminal del braç'. *Dona'm la mà esquerra.*

més 'en major grau o quantitat'. *Avui fa més fred que ahir. T'has d'esforçar més.*

món, mons 'univers, planeta'. *La creació del món. Vol fer la volta al món.*

pèl, pèls 'vellositat'. *Un animal de pèl negre. No té pèls a la llengua.*

què pronom interrogatiu o relatiu. *No sé què han dit. La clau amb què han obert.*

sé verb *saber*. *Tu saps si es farà la festa? Encara no ho sé.*

sí adverbi d'afirmació. *Sí o no? Sí que vindrà. Diuen que sí.*

sòl, sòls 'superfície de terreny'. *Sòl agrícola. Sòls sorrencs.*

són verb *ser*. *Són les onze i ja tinc son. Són moltes hores de feina.*

té verb *tenir*. *T'adones que té la cara pigada?*

ús 'acció del verb *usar*'. *Fes ús del teu dret de tempteig i retracte.*

vós pronom fort. *Fixeu-vos que es tracten de vós. I vós, què en penseu?*

» ACTIVITATS

Les síl·labes

40. Separa les síl·labes dels mots polisíl·labs amb un guionet segons les normes de partició a final de ratlla:

a) cruiximent	e) càrrec	i) iarda
b) col·lecció	f) assessoria	j) canyissar
c) desorientar	g) trepitjada	k) voleiar
d) inacceptable	h) despatxar	l) sorteig

Tipus de mots segons l'accent

41. Subratlla la síl·laba tònica dels mots següents i classifica'ls, segons la posició de l'accent, en esdrúixols, plans o aguts:

a) adob	e) mútua	i) examen
b) individu	f) òliba	j) oliver
c) gràcia	g) futbol	k) infern
d) calaix	h) clàusula	l) oliva

L'accent gràfic

42. D'acord amb l'obertura de la vocal tònica de les paraules següents, accentua-les amb l'accent greu o agut segons correspongui:

a) cinque [ɛ]	e) neixer [e]	i) diposit [ɔ]
b) nomes [e]	f) ciència [ɛ]	j) verinos [o]
c) capgros [ɔ]	g) recórrer [o]	k) retol [ɛ]
d) preso [o]	h) victòria [ɔ]	l) església [e]

Regles d'accentuació gràfica

43. Subratlla la síl·laba tònica de les paraules següents i accentua-les si cal:

a) història	e) palau	i) passadis
b) fenòmens	f) perdues	j) cadascun
c) mamífer	g) placidament	k) eriçó
d) examen	h) contraban	l) simpatia

44. Tenint en compte que la síl·laba tònica és la destacada, digues quines paraules han de dur accent:

a) futbol	d) elit	g) textil	j) reptil
b) medul·la	e) xandall	h) interval	k) tiquet
c) missil	f) omoplat	i) període	l) viking

L'accent diacrític

45. Completa les frases amb l'opció correcta:

- (pèl / pel) Caigué ■ barranc. / Li prenen el ■.
- (déu / deu) En compta ■. / És un ■ grec.
- (què / que) ■ voleu ■ us digui?
- (ús / us) ■ dic que no en fa un bon ■.
- (més / mes) Arribar a fi de ■. / Treballa ■.
- (és / es) ■ diu Pol. / ■ molt tímid.
- (són / son) Aquí no hi ■. / Tinc molta ■.
- (sí / si) Avisa ■ vens. / ■ que vinc.
- (té / te) Pren-■ un ■. / No en ■ cap.
- (sé / se) No ■ sent. / No ho ■.

46. Escriu aquestes frases amb els accents diacrítics que hi falten:

- Si dius que si, te'n penediràs.
- Ja son les dotze i tinc molta son.
- Te ganes de portar-te a prendre un te.
- Ja se que no se celebrarà la festa.
- L'estàtua deu ser d'un deu egipci.
- Que us han dit?
—Doncs que no fem un us indegut del mòbil.

DICTAT

Copia les paraules que duguin accent gràfic i les que portin un accent diacrític. Després, torna a escriure tot el text mentre te'l dicten.

Una característica dels mites antics és que no tenen un autor únic i concret. En el terreny dels mites no hi ha autors com els germans Grimm, La Fontaine, Andersen o Quim Monzó. Els mites neixen a partir de narracions orals que passen de generació en generació, que ja explicaven els ancians i els sacerdots de les tribus primitives i que han perdurat al llarg dels anys passant de pares a fills, de fills a nets i de territori en territori. Tot al llarg d'aquest procés, la narració inicial d'un mite s'arriba a modificar tant que acaba sent la creació de tota una societat. Una característica dels mites és que reflecteixen una manera de veure el món: la de tot un poble.

» POSA'T A PROVA

Llegeix aquest text i comprova si l'has entès

Els inuits no tenen cent paraules per dir *neu*

Un dels mites més repetits sobre llengua és el que afirma que els inuits tenen més de vint, trenta, cinquanta o fins i tot cent paraules per dir *neu*. Potser el deveu haver sentit en la versió antiga, en què els responsables d'aquest prodigi són anomenats *esquimals*, un terme pejoratiu que comunitats de l'Àrtic i lingüistes fa temps que intenten esborrar de l'imaginari col·lectiu. El terme *esquimal* és un exònim: un nom per referir-se a un grup ètnic o lingüístic que no és de designació pròpia. Actualment, el terme preferent és *inuit*, encara que no hi ha consens sobre un mot que englobi el conjunt de pobles nadius de la regió circumpolar àrtica.

El mite sobre els termes per dir *neu* és un exemple de mala praxi lingüística que inclou interpretacions parcials, difusió d'informació sense consultar fonts originals i tendència a l'exotisme en parlar de les comunitats indígenes. La primera part del problema consisteix en el fet que aquestes llengües són polisintètiques: les paraules acostumen a tenir una gran quantitat de morfemes i un sol mot pot arribar a encabir l'equivalent a una frase en català. Així, els termes per referir-se a la neu no són sinó paraules amb afegitons que descriuen un tipus de neu o un altre: de l'arrel *aput* (per a 'neu a terra') en kalaallisut —o groenlandès occidental— trobem *apusinek* ('neu que s'amuntega, torb'), *aperlaaq* ('neu nova, acabada de caure'), *apivoq* ('cobert de neu'), en què podem identificar els distints components del mot. L'estratègia, doncs, no és gaire diferent de la que fem servir en català per parlar de la neu quan ja és a terra: *neu pols*, *neu granulada*, *neu dura*, *neu humida*, *neu primavera*... Arribats a aquest punt, el biaix eurocèntric sobre què és o no una paraula ens pot jugar una mala passada: que nosaltres les escriguem amb un espai en blanc al mig no deixa de ser una convenció tipogràfica.

Pel que fa a la quantitat, el vocabulari d'una llengua s'adapta a les necessitats de l'entorn en què viuen

els qui la parlen. Així doncs, que existeixin més paraules per descriure l'entorn és un fet normal i poc interessant. A més, en català tenim fins a vuit termes documentats per referir-nos a la neu que cau quan neva: *flocs*, *volves*, *flòbies*, *cardades*, *borralls*, *ballarocs*, *vespilles* i *voliaïnes*. Segurament en deveu haver après tants com jo.

El mite sobre les paraules per dir *neu* en inuit, doncs, no és res més que això, un mite. En les llengües de l'Àrtic només hi ha dos mots documentats: *qanik* per a la neu quan encara és a l'aire i *aput* per a la neu que ja és a terra. A partir d'aquests termes se'n poden derivar de més específics, però que rarament trobarem en un diccionari. En català ja hem vist que en tenim diversos sinònims. Vaja, que o bé els inuits no són tan exòtics com ens pensàvem o bé els catalans passem massa temps a la Molina.

ALBERT VENTAYOL, revista *Núvol*,
05/05/2020 (text adaptat).

1. Quin és el terme preferent per referir-se al conjunt de pobles nadius de la regió circumpolar àrtica?

- a) Esquimal. c) Yupik.
b) Inuit. d) Groenlandès.

2. L'afirmació que els inuits tenen cent paraules per dir *neu*...

- a) és una llegenda difosa pels exploradors europeus.
b) és un mite fruit d'una mala praxi lingüística.
c) descriu un dels trets de la cultura dels inuits.
d) és una llegenda originària de la Molina.

3. Les llengües polisintètiques...

- a) són les que es parlen a l'Àrtic.
b) utilitzen molts exònims.
c) s'adapten poc a les necessitats de l'entorn dels qui les parlen.
d) aglutinen nombrosos morfemes en una sola paraula.

4. El biaix eurocèntric és...

- a) la tendència a creure que Europa és el més important.
b) l'error de considerar que Europa és l'origen de la civilització.
c) el prejudici de pensar que tothom ha de fer les coses com les fem els europeus.
d) la defensa d'Europa per damunt de tot.

5. Quina de les paraules següents no és sinònim de *floc*?

- a) voliaina c) borral
b) volva d) ballarica

6. Amb quina intenció l'autor inclou una referència als catalans i la Molina al final del text?

- a) Per tancar l'article amb un comentari irònic.
b) Per posar de manifest les semblances entre els inuits i els catalans.
c) Per comparar la climatologia del Pirineu amb la de l'Àrtic.
d) Per reforçar la seva tesi.

7. Indica quina classe de predicat (verbal o no verbal) presenten les oracions següents:

- a) Groenlàndia és a l'Àrtic.
b) Les paraules tenen una gran quantitat de morfemes.
c) El terme *esquimal* és un exònim.
d) El vocabulari d'una llengua s'adapta a les necessitats de l'entorn.

8. Identifica en les oracions següents un verb transitiu, un d'intransitiu pur, un d'intransitiu de règim i un d'intransitiu amb complement locatiu:

- a) El problema consisteix en la dificultat d'entendre-ho.
b) Demà segur que nevarà.
c) Hauriem de consultar les fonts originals.
d) Aviat arribaran a casa.

9. Escriu els accents que falten:

- a) Aquest mot no es una designacio propia.
b) Si volguessim, els podriem escriure amb guio.
c) Pero no es res mes que això, un mite.
d) No son tan exotics com ens pensavem.

10. Copia les paraules del text que tenen accent diacrític i explica per què s'han d'accentuar.

Per escrit

 Esquimal és un exònim pejoratiu perquè és una denominació que no prové de la llengua de cap dels pobles als quals fa referència, i té un significat denigrant, ja que vol dir 'menjador de carn crua'. ¿Coneixes altres termes amb connotacions pejoratives referits a ètnies o altres col·lectius? Creus que cal evitar-los? Què penses dels mots políticament correctes? I dels eufemismes?

De viva veu

Imagina que viatges a l'Àrtic i una família inuit molt interessada en el clima de Catalunya et convida a sopar. Repassa el vocabulari del camp semàntic de la climatologia i prepara una presentació d'uns cinc minuts sobre el tema.